

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДДІЛ ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

**ПОКОТИЛІВСЬКА СТАНЦІЯ ЮНИХ НАТУРАЛІСТІВ
ХАРКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

На перший тур відкритого Рейтингу якості позашкільної
освіти «Золота когорта позашкільників» у 2014 році

**Екологічна стежка як засіб формування
екологічно-грамотної особистості**

сел. Покотилівка, 2014

Про заклад

Станція юних натуралістів в сел. Покотилівка існує з 1983 року.

Педагогічний колектив налічує 6 основних педагогів та 9 сумісників, які працюють на базі 8 шкіл Харківського району.

Діяльність педагогічного колективу Покотилівської станції юних натуралістів спрямовується на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти, законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Положення про станцію юних натуралістів», методичних листів Українського національного еколого-натуралістичного центру, концепції розвитку закладу, розпоряджень відділу освіти Харківської районної державної адміністрації та інших нормативних документів щодо розвитку позашкільної освіти.

Науково-методична тема закладу: «Підвищення професійного рівня педагогів у векторі соціалізації дітей та підлітків в гуртковій роботі».

Виховна тема закладу: «Формування екологічної культури особистості».

Мережа гутків складає 26 груп з охопленням 568 дітей та підлітків Харківського району.

Теоретичні заняття гуртків СЮН проводяться у двох навчальних кабінетах “Юні друзі природи” та “Квітникарства”, які естетично оформлені, забезпечені в достатній кількості науково-методичною літературою та наочністю. На базі шкіл 8 шкіл Харківського району заняття гуртків проводяться у пристосованих кабінетах.

Дослідницька робота юннатів проходить на базах зоолого-тваринницького, ботаніко-рослинницького відділах та на екологічній стежці.

Екологічна стежка як засіб формування екологічно-грамотної особистості

Екологічна освіта дітей та підлітків перебуває в центрі реформування сучасних шкіл та позашкільних закладів освіти. Національна доктрина розвитку освіти в Україні серед пріоритетних напрямків відокремлює екологічну освіту.

Охорона природи, раціональне використання людиною її багатств – важлива загальнодержавна і загальнонародна справа. Успіх у цій справі залежить, перш за все, від усвідомлення важливості цього завдання, від переконаності, вміння і звички постійно, на кожному кроці, оберігати природу рідного краю, лікувати ті рани, які вже їй нанесено, і не допускати нових.

Любов дитини до природи не приходить сама по собі. Її треба виховувати, пробуджувати, прищеплювати. Якщо вихованці вміють здобувати нові знання та використовувати їх в нових умовах, володіти прийомами пізнання світу, вони будуть із зацікавленням і захопленням оволодівати наукою.

Сучасне життя вимагає від особистості самостійного і відповідального пошуку через індивідуальні способи існування. Перевага надається знанням, які учні набули самостійно.

Головна мета навчальної екологічної стежки, навчального кабінету на природі, це виховання екологічно-грамотної поведінки дитини в навколишньому природоохоронному середовищі, поширення знань про природу і людину як невід’ємну частку довкілля.

Останні роки педагогічний колектив Покотилівської станції юннатів працює над впровадженням таких інтерактивних технологій як проведення занять гуртків у природному просторі – «навчальному кабінеті просто неба». Велика пошукова, еколого-природоохоронна робота ведеться на навчальній екологічній стежці, вона відбувається за різними напрямками. Ця природна навчальна тропа прокладена юннатами недалеко від селища Покотилівка протягом 2 кілометрів. Її маршрут пролягає через ліс селища Бабаї, заказник «Просіки», де стоять віковічні дуби, які пам’ятають Григорія Сковороду,

джерело, лісове озеро. Маршрут складається із зупинок-станцій під конкретними назвами, де ефективною навчальною моделлю організації роботи є імітаційне моделювання або ігровий підхід. Ігровий підхід щодо формування екологічних знань включає створення особливого простору навчальної діяльності, у процесі якого юннати готуються розв'язувати життєво важливі екологічні проблеми і реальні ускладнення, «проживаючи» ці ситуації та способи їх подолання під час пізнавальної гри. На цих зупинках юннати у природному просторі відчувають єдність своєї душі з довкіллям, перебувають не тільки у гармонії з ним, а і в емоційному відпочинку, що сприяє розвитку їх пізнавальних інтересів.

Готуючись до екскурсій на екологічній стежці, юннати розробили інструктивну карту-схему, оформили буклет-путівник.

Навчальна екологічна стежка використовується для проведення гурткових занять, дослідницьких та практичних природоохоронних робіт, екологічних тренінгів, тематичних та загально-оглядових екскурсій, ігрових екскурсій. Тривалість роботи на екологічній стежці залежить від віку дітей та теми занять і заходів. Юннати самостійно розробляють правила збору лікарських рослин, грибів, плодів, правила поведінки на екологічній стежині. Педагог готує цікаві і змістовні інструктивні картки. Цей роздатковий матеріал не тільки корисний дітям, а й створює піднесений настрій.

Юннати працюють у природній навчальній «лабораторії» круглий рік. Наприклад, восени проводиться з ними конкурс на кращу колекцію плодів, листків, квітів. Після екскурсії організовуються виставки. Вибирається група організаторів, журі із самих юннатів. Переможці ті, хто підготують кращі розповіді про лікувальні властивості зібраного природничого матеріалу, запропонують народні медичні рецепти, складуть до колекції описання. Кращі роботи рекомендуються до різних районних, обласних конкурсів, виставок, а також використовуються на теоретичних заняттях гуртка як наочність.

Практикуються з юннатами старшого віку перед роботою на стежці екологічні розминки.

Юннати вчаться проводити спостереження за сезонними явищами в житті рослин у різні пори року, за антропогенним впливом господарської діяльності людини на стан лісової галявини, паркової зони. Вихованцям пропонується розповісти про побачене своїм батькам, друзям, обговорити побачену екологічну ситуацію в лісі. Після обговорення діти приймають рішення щодо попередження наслідків екологічних порушень.

Навчання юннатів спостерігати за життям тварин сприяє усвідомленню ними, що тваринам притаманні властивості живого організму, що вони відчують біль, рухаються в пошуках їжі, живуть за власними законами.

Цікавим і повчальним було спостереження за життям мурашника, за ящірками, за зимуючими птахами, підсумком цих спостережень стали пам'ятки-поради щодо їх охорони і збереження.

Юннати проявляють підвищений інтерес до самостійних практичних робіт, тому кожному з них передбачаються конкретні індивідуальні заняття з урахуванням їх особистих якостей відповідно до теми заняття. Під час такого виду діяльності вихованці працюють не тільки із задоволенням, а і з результативністю.

Працюючи на навчальній екологічній стежці, гуртківці вивчають рослини, водойми, водні джерела, характерні форми рельєфу рідного краю, тварин, об'єкти природно-заповідного фонду, вчать виготовляти годівнички для птахів, кормові, гніздові майданчики для тварин.

Юннати завжди проявляють інтерес до розв'язання пошукових проблемних завдань, особливо ті, які носять нестандартний характер, тому їм пропонуються тривала гра, пригоди, де головний учасник гри – сам юннат. В ній визначаються умови та правила гри, ролі для її учасників, набір дій, правил, традицій, законів; є і символіка, що наочно демонструє ступень участі кожного, його досягнення, є сюжет і конкретна територія - екологічна стежка – частинка реального навколишнього середовища, на якій і розгортаються події.

Підсумком пошуків стає науково-теоретичний матеріал, що збирають юннати, який використовується для написання науково-дослідницьких робіт, рефератів, оповідань, складання вікторин, кросвордів, загадок.

На екологічній стежці вихованці вчаться розуміти «мову» квітів, рослин, птахів, тварин, вчаться бути відповідальними за їх збереження.

Введення в навчальний процес елементів самостійної роботи надихає юннатів, захоплює їх. Вони не тільки набувають вміння і навички самостійно працювати, а й вчаться самостійно вирішувати проблемні ситуації, які підвищують навчальну мотивацію. Педагоги залучають юннатів до складання тематичного плану роботи на навчальній екологічній стежці. Вихованцям пропонуються найрізноманітніші теми занять на ній, а вони повинні на свою думку визначити самі ті питання, які для них головні, обґрунтовуючи свої пропозиції. У формі співбесіди, диспуту, обговорення, корегування педагогом дитячих пропозицій створюються плани роботи на екологічній стежині.

Науковість, інформативність може викликати проблеми як під час підготовки, так і у процесі проведення навчальних екскурсій на стежці, якщо не урахувати вікові та психологічні особливості вихованців, їх навчальні можливості, рівень їх знань, сформованість загальнонавчальних умінь й навичок, мотиваційну сферу, екологічну свідомість, культуру, здібності, нахили, інтереси.

Практикуючи групові форми роботи з дітьми, керівники гуртка також ураховують ці особливості.

Робота на екологічній стежці відбувається за різними напрямками: у процесі екскурсії з юннатами відпрацьовуються практичні роботи, ведуться фенологічні спостереження, виконується проєктивна, науково-дослідницька, оздоровча, ігрова та творча діяльність. Для проведення навчальної екскурсії на екологічній стежці педагоги продумують правильне облаштування, форму звітності, щоб визначити, наскільки корисною була робота на навчальній тропі, аналізують навчальні досягнення юннатів.

Таким чином можна класифікувати основні методичні підходи до організації роботи на екологічній стежині:

- інтерактивні (діалогові);
- евристичний: дитячому колективу прогнозується проблема, навколо якої розгортається моделювання навчально-пізнавальної роботи на стежці;
- репродуктивний: педагог демонструє, як грати з елементами пошуку, проблеми, дослідництва;
- рефлексивні: проблеми розв'язуються в процесі практичної діяльності;
- візуальні: робота із схемами, графіками, згортання здобутої інформації у таблиці;
- релаксопедичний: сприяння розслабленню вихованців, подоланню психологічних комплексів під час навчання і виховання.

Особливістю навчально-пізнавальної діяльності на екологічній стежці є реалізація ідеї практичної зорієнтованості навчально-виховного процесу з екології. У межах цього підходу юннати вчать самостійно відшукувати вихід із реальної життєвої ситуації, де зустрічаються утруднення, природні катаклізми в процесі здійснення екологічної діяльності.

Залучаючи юннатів до роботи на навчальній екологічній стежці, педагоги вчать своїх вихованців упізнавати в природі вивчені живі об'єкти, бачити їх ознаки, пристосовувати їх до умов існування, спостерігати біологічні ритми, пояснювати їх екологічне значення.

Під керівництвом педагогів юннати склали план дослідних експедицій на екологічній стежці **за напрямками**

1. Бабаївський ліс – екологічна зона нашої місцевості.
2. Екологічний вплив лісової зони на клімат нашої місцевості.
3. Лісова зона як важливий об'єкт відпочинку наших мешканців.
4. Екологічні проблеми нашої лісової зони.
5. Рослинність. Екологічна характеристика стану рослинності.

6. Тваринні організми. Характеристика екологічних угруповань птахів, комах та інших тварин, існуючих на досліджувальній лісовій зоні.
7. Екологічний стан ґрунтів та рослин, котрі зазнають постійного витоптування.
8. Шумове забруднення як екологічна проблема впливу людини на природу.
9. Хімічне забруднення та його наслідки.
10. Фізичне забруднення лісів як фактор відсутності екологічної культури у мешканців міста, керівників підприємств. Види пошкоджень. Експертні передбачення стану лісової зони через 3-5 років.
11. Водойми лісопаркової зони як показник культури сусіднього мегаполісу. Показники екологічних хвороб екосистеми водойомів.
12. Пропозиції щодо екологічно правильної поведінки на березі водойомів.
13. Проведення акцій «Життя без сміття», «Чисті джерела».
14. Збереження та відновлення цінних об'єктів екологічної стежки, що знаходяться на межі зникнення.

Екологічна стежка починається з ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Просіки», *зупинки № 1*, де збереглися віковічні дуби, вік яких 180-250 років. Ця територія має історичну та біологічну цінність.

Тут в 60-роки лісоводами висаджено червоний дуб, берези, липи. Ростуть першоцвіти, лікарські рослини. На жаль, сьогодні вона потерпає від сміттєзвалищ.

На *зупинці № 2*, «Першоцвіти» вивчають рідкісні рослини – живі пам'ятки природи, на становлення котрих потрібно було мільйони років еволюційного процесу. Саме тут вирішується актуальна проблема щодо охорони та збереження першоцвітів, які збереглися в нашому лісі. Юннати проводять роз'яснювальну роботу серед місцевого населення про необхідність збереження ранньоквітучих рослин, виготовляють листівки та буклети, організовують чергування екологічного патруля, під час цвітіння першоцвітів.

На зупинці № 3, «Мешканці лісу» проходить знайомство гуртківців з лісом, де вони спостерігають та вивчають ліс, корисні лісосмуги, тварин, птахів, комах, мурашок, бджіл, грибів та інше; залучаються до природоохоронної роботи. Юннати вивчають різноманітний світ тварин, який мешкає в нашому лісі, що приносить не тільки радість, естетичну насолоду, а і користь людям, вчать захищати тваринний лісовий світ.

На зупинці № 4 «Відпочинок туриста» передбачається відпочинок, під час якого педагог вчить своїх вихованців, як треба відпочивати в лісі, щоб не завдати шкоди природі, одержати заряд здоров'я та енергії. Саме тут юннати гуртка «Екологічне краєзнавство» набувають навик з основ туризму.

Народна мудрість говорить: «Одна людина залишає в лісі слід, сто чоловік – стежку, тисячі – пустині». Також на цій зупинці знаходиться чудове лісове озеро, яке знаходиться під загрозою зникнення. Тут проводяться екологічні дослідження та практичні заняття, а також екологічні екскурсій, в ході яких вивчається біоценоз водойми та розкривається значення води в природі та житті людини.

Збереження та відновлення водно-болотних угідь є невід'ємною частиною охорони природи в цілому. Для підтримки та збереження водойми в належному екологічному стані гуртківцями проводиться просвітницька діяльність. На заняттях працює майстерня по виготовленню листівок, плакатів та буклетів. Листівки юннати розміщуємо на дошках оголошень, буклети розповсюджують серед населення та розносять по різних закладам.

В цьому році юннати розпочали дослідження цього озера, та роботу щодо його збереження. З проектом «Збереження лісового озера в селище Покотилівка» юннати виступили на обласному конкурсі шкільних проектів "Дивовижний світ боліт: екологія та охорона малих і тимчасових водойм Харківщини", який проходив в Харківському університеті ім. В.Н.Каразіна та на юннатівській конференції в Харківському зоопарку

На зупинці №5, «Мурашки – захисники лісу» особлива увага звертається на життя, існування мурашок та їх охорону. Ведеться науково-дослідницька робота по визначенню значення мурашок в житті лісу.

Без води неможливо існування жодної живої істоти, неможливе життя на Землі тому, на зупинці №6 «Джерело» юннати вчаться шанувати джерела, чистити їх, оберігати.

Постійно ведуть моніторинг екологічного стану території Джерела Сковороди, яке являється гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення, ведуть науково-дослідницьку та просвітницьку роботу, в ході якої визначають відповідність якості води з джерела стандартам питної води. Юннати СЮН є постійними учасниками Всеукраїнської акції «До чистих джерел».

Біосфера Землі на сьогодні все більше підлягає антропогенному впливу, що погіршує екологічну ситуацію на планеті. Отже, на зупинці «Антропогенний фактор» гуртківці вивчають наслідки безвідповідального ставлення людей до природи, антропогенний вплив на рослинний та тваринний світ, вчаться екологічно грамотній поведінці в природі, проводячи щорічно акцію «За чисте довкілля».

Закінчується робота або екскурсія на екологічній стежці підведенням підсумків. Отже, поєднуючи відпочинок й пізнання, юннати під час руху екскурсійним маршрутом засвоюють закономірність прояву природних процесів, прояв антропогенних факторів, норми екологічно грамотної поведінки, проводять спостереження, наукові дослідження, проектують природоохоронну діяльність, прогнозують раціональну поведінку в природі, вчаться вставати на її охорону.